

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
IČO:	47813121
Projekt:	OP VK 1.5
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III, 3. ročník
Sada číslo:	B–04
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	20
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_B–04–20
Název vzdělávacího materiálu:	Zvláštnosti grafické úpravy dětské knihy
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Lenka Kašpárková

Zvláštnosti grafické úpravy dětské knihy

Plán učiva

- Grafická úprava knih pro děti.
- Nároky na ilustrace pro děti.
- Historický vývoj české ilustrace pro děti.
- Počátky české ilustrace pro děti.
- Přelom 19. a 20. století.
- První polovina 20. století.
- Druhá polovina 20. století.
- Otázky pro zopakování učiva.

Grafická úprava knih pro děti

Ilustrovaná kniha pro děti vyžaduje při grafické úpravě velmi specifický přístup. Úprava knihy musí malému čtenáři umožňovat co nejlépe sledovat textovou část, ale má také za úkol vychovávat a pěstovat vkus a výtvarné cítění dětí.

- Druh a stupeň písma se určuje podle věku dítěte. Vhodné je písmo, které má dostatečně širokou a zřetelnou kresbu (např. dynamická antikva).
- Používá se dostatečná velikost písma (14 – 16 bodů = 5,5 – 6 mm).

- Grafická úprava knih pro děti by měla být nápaditá, aby děti zaujala a aby u čtení vydržely. Typografie však nesmí být netradiční na úkor čitelnosti a srozumitelnosti textu. Ilustrace by měly dokonale harmonizovat s textem.
- Při úpravě knihy nepoužíváme zbytečně příliš mnoho komplikovaných grafických prvků, aby nakonec nebyla kniha nepřehledná.

Nároky na ilustrace pro děti

- Ilustrátor má mít na zřeteli přesnou představu dítěte, jemuž je kniha určena (věk, příp. pohlaví, prostředí, v němž žije ...).
- Ilustrace by měly správným směrem formovat vkus dítěte, protože kniha zprostředkovává dítěti první kontakt se světem umění.
- Ilustrace by měly rozvíjet citové a morální složky osobnosti.
- Dítě potřebuje, aby ilustrace byly do určité míry realistické. Příliš abstrahované, zjednodušené objekty se dětem nelíbí. Zejména dětem vadí schematicnost postav a obličejů.
- Zároveň by ilustrace měly být realistické jen do té míry, aby ještě dávaly dětem prostor pro vlastní fantazii.
- Ilustrace by měly být spíše ve výrazných, sytých barvách (přiměřeně námětu). Temné, případně nevýrazné tóny se dětem nelíbí.
- Dětem vadí, když ilustrace neodpovídají textu a také, když nejsou umístěny v knize na místě, kde se o nich v textu hovoří.
- Ilustrace by měly tvořit kompaktní celek s typografií a celkovou úpravou knihy.

Historický vývoj české ilustrace pro děti

Počátky české ilustrace pro děti

Za počátek české ilustrované knihy je považováno dílo J. A. Komenského *Orbis Pictus* (1658), ve kterém autor mj. vyzdvihl i význam obrazového doprovodu v knize pro děti. Ilustrace nebyla ovšem svěřena Václavu Holarovi, jak Komenský původně zamýšlel, ale cizímu rytci. Náboženské důvody také způsobily, že u nás, tedy v autorově rodné zemi, bylo jeho dílo přijato až o dvě stě let později než v zahraničí.

Důležitým obdobím pro vývoj ilustrace v dětské knize byla doba národního obrození, přestože byla křížena spíše starší díla nebo byla přejímána díla z cizích jazyků. Začíná sice vznikat i literatura psaná pro děti, ale pro její úzké didaktické zaměření v ní pro uměleckou ilustraci nebylo místo.

Mezi pracemi řemeslné úrovně vynikl umělec takové velikosti, jako byl Mikoláš Aleš, který položil pevné základy naší ilustrační tvorby pro děti. Jeho nejvýznamnější dílo v knižní tvorbě – *Špalíček* – je perlou české ilustrace.

Hned za Alšem bychom mohli jmenovat další z klasických českých autorů. Byli to např. Hanuš Schwaiger, Adolf Kašpar, Vojtěch Pressig a další.

Přelom 19. a 20. století

Na přelomu 19. a 20. století se začala skupina umělců a estetiků zabývat knihou pro děti z několika hledisek. Snažili se prosadit na místo konvenčních ilustrací díla hodnotná a nahlížet na knihu jako na svébytný celek. Teoretický program zformuloval F. X. Šalda ve studii *Kniha jako umělecké dílo* (1905). Z umělců je za významnou považována např. Zdenka Braunerová, která byla rovněž iniciátorkou nového estetického hnutí. Jí ilustrovaná *Pohádka máje bratří Mrštíků* (1897) se stala mezníkem v dějinách české knižní kultury. Dalším významným dílem z tohoto období jsou Karafiátovi *Broučci* (1903) v úpravě Vojtěcha Pressiga. Tato kniha byla údajně „graficky jednotná od patitulu až po konečnou špičku“. Nejvýznamnějším krokem nového estetického spolku bylo manifestační vystoupení na pomoc krásné dětské knize v podobě souboru ilustrovaných textů s názvem *Sníh* v časopise *Volné směry*. Na obrazovém doprovodu se podíleli mj. např. Ladislav Šaloun, Mikoláš Aleš, František Kupka a další.

Mimořádně trvalé oblibě se dodnes těší rozsáhlé ilustrační dílo Adolfa Kašpara. Svou nejznámější knihu *Babička* od Boženy Němcové ilustroval ještě coby student pražské AVU, a toto dílo mu zajistilo velkou popularitu. Stejně jako u Kašpara, nacházíme i u jeho vrstevníka Richarda Laudy, určité prvky realismu, který spolu s dekorativismem, symbolismem a secesí určovaly podobu naší ilustrace až do počátku 20. století.

První polovina 20. století

V meziválečném období začíná tvořit řada významných autorů, jako byli Josef Lada, Josef Čapek, František Tichý, Cyril Bouda nebo Karel Svoboda.

Konec 30. let byl pak poznamenán nástupem Jiřího Trnky, Adolfa Zábranského a Antonína Strnadla. Od této doby se začíná rozvíjet proud hodnotné tvorby ilustrací pro děti. Období je charakterizováno povznesením důležitosti ilustrace, která měla do té doby spíše jen dokreslovat a vysvětlovat text. Dětskou knihu ovládla barva, např. Josef Lada vynikl veselou kresbou s konturovou linií a jasným koloritem. Karel Svoboda se nechal inspirovat lidovým uměním a Cyril Bouda vnesl do ilustrace neotřelý humor. Jiří Trnka je zajímavým autorem, kterého miluji už od dětství, zejména pro nevšední poetiku jeho ilustrací a zvláštní smysl pro atmosféru příběhu.

Na Josefa Ladu navázali další dva umělci – Josef Čapek (*Povídání o pejskovi a kočičce, Devatero pohádek ...*) a Ondřej Sekora (*Ferda mravenec* a řada kreslených seriálů).

Surrealismus příliš ilustraci pro děti neovlivnil, s výjimkou Toyen, která ilustrovala např. knihu *Anička skřítek* a *Slaměný Hubert*.

Po roce 1945 se ke knize začal obracet zájem široké veřejnosti a přestala být záležitostí několika nadšených průkopníků. Vznikala nová nakladatelství, v roce 1945 Mladá Fronta a v roce 1949 Albatros. V následujícím období vznikají knihy vysoké úrovně, které se vyznačují zájmem o psychologické potřeby dítěte.

Druhá polovina 20. století

Na přelomu 50. a 60. let nastupuje nová generace, která vyžaduje větší prostor pro vlastní výraz a rozvoj fantazie. S pronikáním abstrakce a jiných nových proudů přichází i nové problémy, které souvisejí s přeceněním dětského čtenáře a následným nepochopením záměru ilustrátora.

V šedesátých letech začala řada mladých autorů považovat klasickou pohádku za vyčerpanou a dávat přednost pohádce umělé, na jejichž výtvarném ztvárnění se podíleli přední současní umělci, jako je Olga Čechová, Květa Pacovská, Eva Bednářová, Daisy Mrázková nebo Jiří Fixl.

V dobrodružné literatuře našli uplatnění např. Kamil Lhoták, Adolf Born, Jiří Šalamoun, a později také Vladimír Novák. Oblibě se těší stále příběh s dětskými hrdiny a po léta zavrhaný „dívčí román“.

Náš animovaný film dosáhl rovněž velmi vysoké úrovně. Na jeho tvorbě se podíleli významní autoři, kteří se proslavili i v knižní tvorbě - Adolf Born (*Mach a Šebestová*), Zdeněk Smetana (*Malá čarodějnice*), Radek Pilař (*O loupežníku Rumcajsovi*), Zdeněk Miler (*O krtečkovi*) a další.

S rozvojem vědění se stává aktuální potřeba různých dětských knih naučných (encyklopedií, slovníků, atlasů ...), této tematice se věnují např. František Severa, Květoslav Hlísek nebo Jiří Kalousek, jehož *Dětská encyklopedie* patřila svého času mezi nejvyhledávanější.

S názorem, že je třeba rozvíjet dětskou tvořivost a manuální zručnost souvisí i vznik různých omalovánek, vystřihovánek a papírových hraček. Díky tomu, že ani této oblasti se nevyhýbali kvalitní tvůrci, dokázala si udržet určitou uměleckou úroveň.

V 70. až 80. letech kladli autoři důraz na soulad atmosféry, textu a obrazu, začíná se rozvíjet i složka expresivní a humoristická (Kalousek, Pilař, Born ...), nesmíme však zapomenout ani na autory, jejichž tvorba je spíše imaginativní a lyrická (Janeček, Hanák, Berková ...).

Otázky a úkoly k zopakování učiva

1. V čem je odlišná grafická úprava dětské knihy a knihy pro dospělé?
2. Jakých zásad bychom se měli držet při volbě písma pro dětskou knihu?
3. Jak by měla vypadat kvalitní ilustrace do dětské knihy?
4. Vyhledej ilustrace některých výtvarníků, o kterých je zmínka v textu o vývoji dětské ilustrace.
5. Jmenuj některé své oblíbené ilustrátory a jimi ilustrované knihy.

Seznam použité literatury

- BERAN, V. *Aktualizovaný typografický manuál*. 4. vyd. Praha: Kafka design, ISBN 2005. 80-901824-0-2.
- DUSONG, J.- L., SIEGWARTOVÁ, F. *Typografie - od olova k počítačům*, Praha: Svojtka a Vašut, 1997. ISBN 80-7180-296-4.
- ELIŠKA, J. *Vizuální komunikace; písmo*. 1. vyd. Brno: CERM, 2005.
- HOLEŠOVSKÝ, F. *Ilustrace pro děti, tradice, vztahy, objevy*. 1. vyd. Praha, 1977.